

V závěrečné kapitole se Libor Jan pokouší načrtnout Václavův portrét. Distancuje se od psychologizování a pokusů učinit věrohodnějšími lékařské diagnózy domnělých psychických poruch panovníků, které jsou nutně vynášeny pouze na základě kronikářských poznámek o odporu ke kočkám, strachu z bouřky nebo sklonu fyzicky se poškozovat, kupříkladu pálit se plamenem svíčky. Tyto poslední jmenované vlastnosti, jež plní ve Zbraslavské kronice nepochybně funkci hagiografické typizace královy osoby, autor oprávněně spojuje s asketickým modelem panovnické zbožnosti.

Poněkud udivující je, že typář královských pečetí je pojednán teprve na tomto místě – při pokusu o charakteristiku panovníkova vnějšího vzhledu – jako by konvencionalizovaná zpodobení panovníka na pečetích mohla v této otázce poskytnout nějakou představu. Pozoruhodná je však zejména z polského hlediska titulatura panovníka na pečetích. Poslední typář mincovní královské pečeti Václava II., používané od roku 1300 až do jeho smrti, totiž obsahuje pouze redukovaný opis odkazující výhradně k titulům českého a polského krále, opakujících se na obou stranách. Takto syntetizující titulatura, jež ve srovnání s dosavadní a pozdější praxí opomíjí vnitřní strukturu obou politických jednotek, může svědčit o koncepci vnitřní integrace obou království, což není bez významu v kontextu diskusí o celopolském nebo specificky velkopolském charakteru Regnum Polonie na přelomu 13. a 14. století. Zdá se mi, že výpověď této titulatury Václava II. z let 1300–1305 zůstala v polské historické literatuře doposud nepovšimnuta.

Středoevropská medievistika získala díky monografii Libora Jana nové kompendium politických dějin, ale také důležitý vztažný bod v oblasti zkoumání sociálně-systémové proměny, která se odehrála ve 13. století.

MARCIN RAFAŁ PAUK

Martin BAUCH, *Divina favente clemencia. Auserwählung, Frömmigkeit und Heilsvermittlung in der Herrschaftspraxis Kaiser Karls IV.*, Böhlau Verlag, Wien – Köln – Weimar 2015
(= Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters. Beihefte zu J. F. Böhmer, Regesta Imperii 36)

734 s., ISBN 978-3-412-22374-8

Monografie Martina Baucha se zabývá zdánlivě velmi dobře zpracovaným fenoménem: zbožností a sběratelstvím ostatků císaře Karla IV. Téma, které v rámci karlovského bádání tradičně spíše okrajovou kuriozitou, se v jeho dizertační práci stalo ústředním výkladovým modelem pro interpretaci Lucemburkovy politiky.¹ Název

1) Srov. např. Reinhard SCHNEIDER, *Karls IV. Auffassung vom Herrscheramt*, in: Beiträge zur Geschichte des mittelalterlichen Königtums, ed. Theodor Schieder, München 1973 (= Historische Zeitschrift, Beihefte, NF 2), s. 122–150; Franz MACHILEK, *Privatfrömmigkeit und Staatsfrömmigkeit*, in: Kaiser Karl IV.

knihy připomíná titulaturu, již kancelář Karla IV. změnila po císařské korunovaci v latinských listinách: namísto dříve užívaného obratu *Dei gratia rex* (král z boží milosti) byla od té doby důsledně užívána formule *Divina favente clementia* (císař z přízně boží dobrotivosti).

Na úvod knihy představuje Bauch teoretická východiska své práce, ve kterých umně zkombinoval pojetí charismatu královského úřadu podle Maxe Webera s pojmem habitus Pierra Bourdieua aplikovaným na veřejně inscenovanou zbožnost panovníka a zároveň jeho pověst. Tento postup Bauchovi umožňuje pracovat s Karlovou zbožností jako se symbolickým kapitálem, který je záměrně a důsledně využíván k legitimizaci královské i císařské moci. Výklad je v knize rozdělen na tři hlavní bloky – pojetí vládce jako sakrálního aktéra (s. 63–170), získávání ostatků (s. 171–283) a také jejich další využití (s. 284–432). Na závěr pak autor stručně věnuje pozornost napodobování Karlova jednání dalšími vládci, např. Rudolfem IV. Habsburským, ale stručně zmiňuje také kritiku ze strany církve i českých reformních myslitelů.

V prvním oddíle analyzuje Bauch různé podoby Karlovy aktivní zbožnosti. Mapuje rozličné formy zbožnosti, jež přicházejí v úvahu, tedy nejen úctu k ostatkům, ale také zmínky o císaři v kontextu proroctví nebo stylizace vlastní vyvolenosti v panegyrických spisech. V krátké glose také vyjasňuje význam vánoční lekce v císařském majestátu, stejně jako udělování odpustků spojených s jeho osobou. Blíže se věnuje i slavnostním vjezdům do italských a říšských měst. Bauch navíc podrobně zkoumá zbožné jednání panovníka na místech, kde bylo inscenováno jako oslava zbožného vládce: nejen v Praze a zemích Koruny české, ale také v Říši, navíc se snaží Karlovo vystupování sledovat i na jih od Alp. Využití méně známých italských pramenů a reálií je jedním z největších přínosů knihy. Řím, ale rovněž města v Říši autor používá také k interpretaci stovební činnosti v Praze za Karla IV. a jeho koncepci, ovšem zde se v zásadě přidrží staršího bádání, jež doplňuje jen o dílčí zjištění.²

V další rozsáhlé části knihy se autor zevrubně věnuje získávání ostatků a velmi přesvědčivě ukazuje, že představa o Karlovi IV. jako vytrvalém sběrateli relikvií není zcela přesná. Panovníkův zájem o svaté ostatky se proměňoval v čase a byl podmíněn zejména politickými okolnostmi. Nebyl součástí Karlova panovnického stylu odjakživa, spíše naopak. Při bližším pohledu na statistiku získaných relikvií je zřejmé, že kromě výjimečných darů z roku 1349 Karel IV. neusiloval první léta své vlády vůbec o jejich získávání a věnoval se především tradičním formám podpory církve – zakládání kostelů a klášterů, případně uctívání domácích světců. Sám začal aktivně sbírat relikvie teprve po roce 1352, tedy přibližně poté, co se uzdravil z blíže neznámého zranění a pustil se s novou vervou do kampaně za získání císařské koruny. Právě s přesvědčením o vlastní vyvolenosti a se snahou o císařský trůn

Staatsmann und Mäzen, ed. Ferdinand Seibt, München 1978, s. 87–101; Jiří SPĚVÁČEK, *Frömmigkeit und Kirchentreue als Instrumente der politischen Ideologie Karls IV.*, in: Karl IV. Politik und Ideologie im 14. Jahrhundert, ed. Evamaria Engel, Weimar 1982, s. 158–170.

2) Z velké části vychází z interpretace v knize Kateřiny KUBÍNOVÉ, *Imitatio Romae. Karel IV. a Řím*, Praha 2006, s. 217–286.

je možné spojit jeho zájem o ostatky svatých, který v následujících třech letech kulminoval. Od roku 1353 do roku 1355 získal více než 150 relikvií, jež daroval především pražské katedrále a rozmnožil zdejší již tak rozsáhlou kolekci. Po císařské korunovaci neopadl Karlův zájem o relikvie zcela, ale pražské sbírky rostly výrazně pomaleji – s výjimkou doby po návratu z druhé římské jízdy, odkud přivezl velké množství vzácných relikvií. Bauch věnuje pozornost nejen různým okolnostem získávání a přijímání ostatků, ale také jejich ospravedlnění i protislužbám, které Karel IV. nabízel výměnou za relikvie.

Třetí část knihy je věnována dalšímu nakládání se získanými ostatky. Modelem je zde pro Bauchu – stejně jako v případě získávání – přenesení ostatků svatého Zikmunda. Nejprve popisuje jeho vyzvednutí a později také využití ostatků darovaných pražské katedrále pro propagaci Zikmundova kultu v Čechách. Karel IV. nabízí pro studium dalšího nakládání se získanými relikviemi velké množství příkladů i pramenů. Pochopitelně se Bauch věnuje budování ostatkových pokladů na Karlštejně či v pražské katedrále, ale také na jiných místech v Praze i jinde. Podle autora stojí za tímto počínáním promyšlená snaha o sakralizaci míst, která označuje za centra lucemburské vlády – jde například o Karlova sídla Lauf či Tangermünde, případně města se symbolickým významem pro jeho postavení říšského panovníka jako Norimberk, Cáchy či Řím. Ve své interpretaci podstaty budování Karlových ostatkových sbírek autor z velké části vychází z recentních děl. Postoupil však dále jak v podrobném výzkumu okolností zisku relikvií, tak zejména v zasazení tohoto úsilí do kontextu politických dějin Karlovy vlády.³

Na konci této kapitoly rozvíjí autor své pojetí relikvie jako symbolického kapitálu, který podle jeho názoru Karel IV. používal nejen k budování svého obrazu zbožného panovníka v místech spojených s jeho autoritou, ale také v případech, kdy chtěl prokázat dobrou vůli a ostatky svatých tam daroval. K obrazu zbožného krále patřilo v jeho případě také osobní zacházení s relikviemi, což bylo podle Bauchu výjimečné a z pohledu církve tím překračoval hranice vymezující jednání povolené laikům.

Na podkladě široké pramenné základny Martin Bauch probírá zbožnost a úctu k ostatkům u Karla IV. z různých perspektiv. Ve své práci systematicky využil inventáře ostatků pražské katedrály, velmi obsáhle čerpá z raně novověkých dějin Pražského kostela z pera Tomáše Pešiny z Čechorodu. Z tohoto podrobného výzkumu vytěžil soupis ostatků získaných Karlem IV. Snaha o vyčerpávající výčet získaných relikvií a také jejich další zpracování v podobě statistiky je zároveň jistou slabinou Bauchova výkladu, neboť zde o konečném čísle nemůžeme mluvit a v tomto smyslu bude jeho bádání jistě i nadále verifikováno a doplňováno. Nicméně v základních

3) Srov. Karel OTAVSKÝ, *Der Prager Domschatz unter Karl IV. im Lichte der Quellen. Ein Sonderfall unter spätmittelalterlichen Kirchenschätzen*, in: ... das Heilige sichtbar machen. Domschätze in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft, ed. Ulrike Wendland, Regensburg 2010 (= Arbeitsberichte des Landesamtes für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt 9), s. 182–236; Kateřina HORNÍČKOVÁ, *In Heaven and on Earth: Church Treasure in Late Medieval Bohemia*, disertační práce obhájená na Department of Medieval Studies, Central European University, Budapest 2009, dostupná online z <https://sierra.ceu.edu/record=b1138389>.

tendencích je jeho interpretace bezpochyby přesvědčivá. Obsáhlý výklad doplňuje abecedně sestavená tabulka zůstatků získaných Karlem IV., připojená na závěr knihy (s. 598–684). Jde o užitečnou a pro budoucí historiky zajisté nepominutelnou pomůcku, a to tím spíše, že kniha (vyjma obrazových příloh) je na webových stránkách projektu Regesta Imperii volně ke stažení ve formátu PDF.

Velkou předností Bauchovy práce je jeho ochota pracovat i s výsledky českého bádání. Ve svém pojednání recipuje starší i nejnovější výsledky bádání české mediévistiky, včetně děl, která nebyla zprostředkována ve světových jazycích. Byť v tomto ohledu nedosahuje úplnosti, nepomíjí žádné zásadní publikace. Při shromažďování pramenů k přehledu získaných zůstatků se místy opírá o vlastní výzkum či revizi svých předchůdců, jinde spoléhá na předchozí zpracování. Zatímco v italských a říšských pramenech se orientuje výborně a v českých velmi dobře, některá z hlediska Karlova působení méně probádaná území, jako např. vedlejší země, jsou zpracována spíše povrchně.

Knihy Martina Baucha nabízí vítané doplnění dosud známého obrazu Karla IV. coby císaře i českého krále. Opakovaně v knize vystupuje do popředí úzké propojení Českého království s německojazyčnou částí Říše, ale také s italským prostorem. Přesvědčivá je i jeho snaha zasadit panovnický styl Karla IV. založený na zbožnosti a na pocitu osobní vyvolenosti do kontextu kulturního vývoje českých zemí. V autorově výkladu je sakralizovaná královská moc představena jako varianta „religion royale“, která podle něj neexistovala pouze ve Francii a Anglii, ale také ve středoevropském prostoru.

VÁCLAV ŽŮREK

Husitské století, edd. Pavlína CERMANOVÁ – Robert NOVOTNÝ – Pavel SOUKUP, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2014

789 s., ISBN 978-80-7422-277-1

Kolektivní monografie *Husitské století* představuje třetí svazek z volné ediční řady Nakladatelství Lidových novin, jejímž cílem má být syntetizující zpracování jednotlivých historických epoch v zemích Koruny české. Většinou to bývá panovnická dynastie, která příslušnou dobu charakterizuje a symbolizuje (Přemyslovci, Lucemburkové a Habsburkové). Pro 15. století podobný integrující činitel všech zásadních historických fenoménů schází, avšak zdá se, že pojem „husitství“ stále dokáže tento nedostatek plnohodnotně nahradit.

Chronologický rámec husitského století je vymezen hned v úvodu. Období mezi obsazením kazatelského místa v Betlémské kapli Janem Husem roku 1402 a uzavřením tzv. kutnohorského náboženského míru roku 1485 označují hlavní redaktori jako „krátké 15. století“. V jednotlivých kapitolách se však jejich autoři nedrželi tohoto časového vymezení bezvýtku. Občasné zahrnutí 14., resp. 16. století